

De zwarte molmkever, *Cerophytum elateroides* (Coleoptera: Cerophytidae), opnieuw inheems in België

Willy Troukens

Samenvatting. Op 21.v.2016 werd te Dilbeek (VB) een exemplaar gevangen van *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809). Dit xylobionte kevertje ontwikkelt zich in vermolmd en schimmelig hout van oude, robuuste loofbomen. In Europa is deze soort overal heel zeldzaam. In België zijn geen vangsten bekend tussen 1924 en 2008; daarna werd het kevertje opnieuw ontdekt in bosgebieden te Tongeren (LI), Bierbeek (VB) en nu ook te Dilbeek (VB). Heel recent is *C. elateroides* ook weer gemeld in Zuid-Nederland en Noord-Frankrijk.

Résumé. Un exemplaire de *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809) a été découvert le 21.v.2016 à Dilbeek (VB). Cet insecte xylobionte se développe dans le bois en décomposition des arbres feuillus, surtout dans les cavités de vieux troncs de grand diamètre. L'espèce est très rare partout en Europe. En Belgique ce petit coléoptère n'avait plus été capturé entre 1924 et 2008; depuis lors, il est réapparu dans les endroits boisés de Tongeren (LI), Bierbeek (VB) et maintenant aussi à Dilbeek (VB). Récemment sa présence fut aussi signalée dans le Nord-Pas-de-Calais (France) et le sud des Pays-Bas.

Abstract. On 21.v.2016 a specimen of *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809) was found in Dilbeek (VB). This little xylophagous beetle lives in old decaying leaf trees, often in open cavities with musty mould. This species is very rare in Europe. In Belgium there were no captures between 1924 and 2008; then it was discovered again in some forests in Tongeren (LI), Bierbeek (VB) and now in Dilbeek (VB) too. Recently *C. elateroides* is also reported for the first time in the north of France and for the second time in the Netherlands.

Key words: Coleoptera – Cerophytidae – *Cerophytum elateroides* – faunistics – Belgium – Europe.

Troukens W.: Ninoofsesteenweg 782/8, B-1070 Anderlecht. willy.troukens@skynet.be

Inleiding

Tijdens een keverspeurtocht op 21.v.2016 in de Wolfspuiten te Dilbeek (VB) ontdekte ik in mijn klopscherm een wijfje van *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809) (fig. 1). Dit was het resultaat van het afkloppen van enkele dode takken van een oude zomereik (*Quercus robur*). Na 45 jaar veldwerk was dit tevens mijn eerste vondst van dit kevertje aan de westrand van Brussel.

Beschrijving

C. elateroides is 6 à 7,5 mm lang. De basiskleur is glanzend zwart. Sprieten en poten roodbruin. De sprieten van het mannetje eenzijdig gekamd; bij het wijfje eenzijdig getand. Kop en halsschild grof en dicht bestippeld. Halsschild gewelfd; in het midden van de basis duidelijk ingedrukt; de achterhoeken gedoornd. In Duitsland noemt men hem daarom "doornhalskever". Dekschilden met evenwijdige zijden; onopvallend en spaarzaam behaard, met regelmatige stippellijnen; de tussenruimten heel fijn bestippeld. *C. elateroides* is de enige Europese vertegenwoordiger van de Cerophytidae die taxonomisch nauw verwant zijn met de Elateridae.

Levenswijze

C. elateroides is een bewoner van oude loofbossen en parken. Hij leeft in vermolmd, schimmelig hout en in boomholten van oude, robuuste bomen (Dusánek 2014). De imago's verschuilen zich overdag ook wel achter losse schors. Gabriš & Vávra (2015) vonden in Moravië (Tsjechië) de kevers op dikke, gevelde stammen van Canadese populier (*Populus × canadensis*). Na het wegtrekken van de schors en het vastnemen hielden de

diertjes zich schijndood. Dit gedrag zou een reden kunnen zijn waarom imago's zo weinig opvallen.

De larven ontwikkelen zich in molm van boomholten van diverse loofbomen. Dietze (2004) noemt de volgende soorten: berk (*Betula*), beuk (*Fagus*), eik (*Quercus*), esdoorn (*Acer*), haagbeuk (*Carpinus*), iep (*Ulmus*), linde (*Tilia*), paardenkastanje (*Aesculus*), populier (*Populus*), walnoot (*Juglans*) en wilg (*Salix*). De imago's verschijnen al vlug in het voorjaar en zijn alleen 's nachts actief. De Belgische exemplaren werden gevangen van eind april tot einde mei.

Fig. 1. *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809), ♀. Dilbeek (VB), 21.v.2016, leg. Willy Troukens. © Camille Locatelli.

Verspreiding in Europa

Volgens Vandekerckhove *et al.* (2010) is *C. elateroides* in gans Europa een heel zeldzaam kevertje. Hij wordt heel sporadisch aangetroffen van Slowakije tot in Frankrijk (Dodelin & Leseigneur 2010). Sanchez-Ruiz

(2013) noemt de volgende landen: België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Hongarije, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Polen, Rusland, Slowakije, Tsjechië en Zwitserland. Deze lijst omvat ook landen met slechts éénmalige of enkele heel oude vangsten.

In Engeland wordt de soort beschouwd als uitgestorven sinds 1800 (Crowson 1986: 648).

Vorst (2010: 190) signaleert voor Nederland slechts één vangst in 1930 (Limburg). Dezelfde auteur ontdekte evenwel half mei 2013 een tweede exemplaar op de Kunderberg te Voerendaal (Zuid-Limburg) (Vorst *et al.* 2014: 19).

In Duitsland is *C. elateroides* bekend in de zuidelijke deelstaten maar hij ontbreekt in het noorden en het oosten (Dietze 2004: 323). De laatste jaren doet hij nochtans pogingen om zijn leefgebied uit te breiden. Op 2.v.1997 had de eerste vondst plaats in Sachsen (Bernard 2003: 31) en in 2013 in het Saarland (Möller 2013).

Het kevertje is ook bekend van een oude vindplaats in Zuid-Polen maar is daar nu blijkbaar verdwenen (Buchholz & Ossowsk 2004–2009).

In Frankrijk is *C. elateroides* aan te treffen nabij Parijs in de oude bossen van Compiègne en Fontainebleau, verder ook in de oostelijke departementen en in de Elzas. In het zuiden zou hij ontbreken (Dodelin 2010). In Noord-Frankrijk werd op 7.iv.2016 voor het eerst een ♀ gevangen te Cassel (Nord-Pas-de-Calais) (leg. Thomas Legrand).

Ook in Noord-Spanje is *C. elateroides* onlangs opgedoken. Te Hayedo de Tobia (provincie La Rioja) werd op 2.vi.2009 en 31.v.2010 telkens 1 exemplaar verzameld door Pérez-Moreno (Pérez-Moreno & Recalde Irurzín 2010).

***C. elateroides* in België (fig. 2)**

In de collecties van het KBIN bevinden zich 46 Belgische exemplaren van *C. elateroides*. Ze werden allemaal verzameld tussen 1842 en 1924. De laatste 5 stuks werden gevangen te Visé (LG) op 2.v.1924 door J. Muller. Daarna wordt gedurende 8 decennia van *C. elateroides* niets meer vernomen.

Tijdens gericht onderzoek naar xylobionte kevers werd het kevertje vanaf 2008 opnieuw ontdekt in enkele bosgebieden in Midden-België. Luc Crevecoeur verzamelde in het Kolmontbos te Tongeren (LI) op 29.iv.2008, op 27.v.2008 en op 21.iv.2009 telkens 1 exemplaar. Hij bezorgde mij verder nog de volgende gegevens: Bierbeek (VB), 28.iv.2011 1 ex. en 28.v.2011 1 ex., telkens op een dode zomereik in het Meerdaalwoud.

Aangezien het kevertje nu weer gevonden is op 3 plaatsen in 2 provincies, evenals in Noord-Frankrijk en in Nederlands-Limburg, is de conclusie duidelijk: *C. elateroides* zit blijkbaar in een expansieve fase en is opnieuw inheems in België en het omliggend gebied. Deze gunstige evolutie is wellicht te danken aan het eigentijdse bosbeheer.

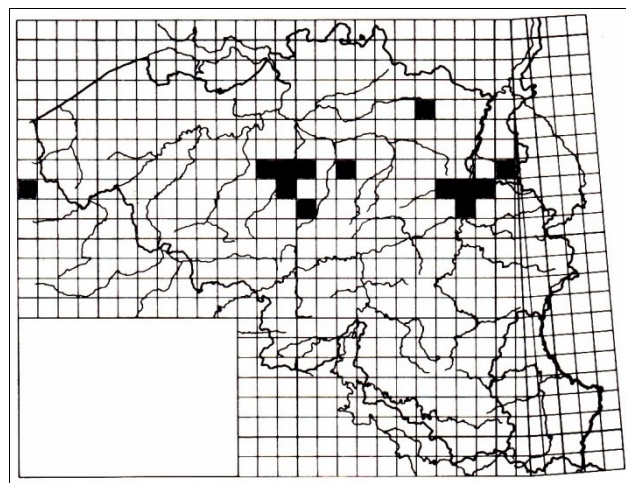

Fig. 2. Vindplaatsen in België van *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809) sinds 1842.

Het belang van dood hout

Sinds 30 à 40 jaar heeft men begrepen dat oude bomen en dood hout een rol spelen ten gunste van een grotere biodiversiteit (Cassel 2013). Het modern bos- en parkbeheer is hiermee ook rekening gaan houden. De resultaten worden stilaan merkbaar. Soorten die vroeger verdwenen waren beginnen onze bossen en parken opnieuw te koloniseren zoals bepaalde boomzwammen, xylobionte kevers en holenbroeders. Ook aan de westrand van Brussel is dit merkbaar. Sinds 2000 worden hier jaarlijks wel enkele xylobionte kevers als nieuw genoteerd. In 2016 waren dat, behalve *C. elateroides*, ook nog *Synchita undata* Guérin-Méneville, 1844 (Zopheridae) en *Tetrops starkii* Chevrolat, 1859 (Cerambycidae).

Dankwoord

Informatie en gegevens voor dit artikel werden mij vriendelijk bezorgd door Luc Crevecoeur (Genk), Stefan Kerkhof (KBIN, Brussel) en Olivier Décobert (SENF, Lille, F). De bijzonder geslaagde foto werd gemaakt door Camille Locatelli (KBIN, Brussel). Aan allen hartelijk dank!

Bibliografie

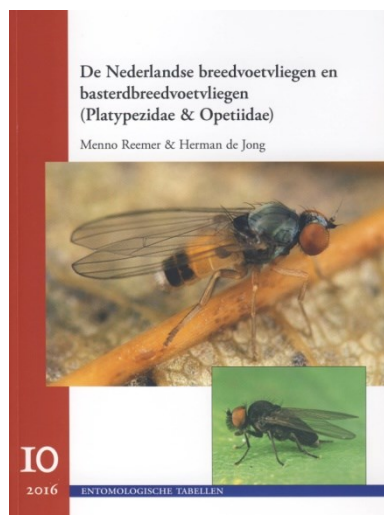
- Bernard D. 2003. Bemerkenwerte Funde xylobionter Käfer aus Nordwest-Sachsen (Col.). — *Entomologische Nachrichten und Berichte* 47(1): 31–37.
- Buchholz L. & Ossowska M. 2004–2009. *Cerophytum elateroides* in Poland. — In: Glowaciński Z. & Nowack J. (Eds.), *Polish red data book of animals. Invertebrates*. — Institute of Nature Conservation PAS, Kraków (zie <http://www.iop.krakow.pl/pckz/opis.asp?id=44&je=en>).
- Cassel B. 2013. Le retour des champignons, des coléoptères et du pic mar. — *EntomNews* (<http://scoop.it/t/entomonews>).
- Crowson R. A. 1986. *The biology of the Coleoptera. Geographical distribution*. — Academic Press, London.
- Dietze R. 2004. Rote Liste der Mulm- und Holzglattkäfer (Coleoptera: Cerophytidae, Lissomidae) des Landes Sachsen-Anhalt. — Rote Liste Sachsen-Anhalt. — *Berichte des Landesamtes für Umweltschutz Sachsen-Anhalt* 39: 323–325.

- Dodelin B. & Leseigneur L. 2010. Nouvelles observations de *Cerophytum elateroides* (Latreille) en région Rhône-Alpes (Coleoptera: Cerophytidae). — Bulletin mensuel de la Société de Lyon **79**(9–10): 267–270.
- Dušanek V. 2014. Distributional notes on *Cerophytum elateroides* (Coleoptera, Cerophytidae). — *Elateridarium* **8**: 31–35.
- Gabriš R. & Vávra J. C. 2015. New findings of *Cerophytum elateroides* (Latreille, 1809) (Coleoptera, Cerophytidae) in northern Moravia with remarks on its bionomics. — *Acta Carpathica Occidentalis* **6**: 115–118.
- Möller G. 2013. Ergebniszusammenfassung 2013 zur Bestandsaufnahme xylobionter Käfer in sechs Waldgebieten des Saarlandes. — *Bestandsaufnahme der xylobionter Käfer* **2013**: 8.
- Pérez-Moreno I. & Recalde Irurzun J. I. 2010. Presencia de la familia Ceraphytidae en la Península Ibérica y nuevas localidades de Eucnemidae de los géneros *Nematodes* Berthold, 1827 e *Isorhipis* Lacordaire, 1835 (Coleoptera: Elateroidea). — *Boletín de la Sociedad Entomológica Aragonesa* **47**: 413–417.
- Sanchez-Ruiz A. 2013. Coleoptera, Cerophytidae. — In: Alonso-Zarazaga M. (Ed.). Fauna Europaea, Coleoptera, version 2.6.2. — www.faunaeur.org (bezocht 16.xi.2016).
- Vandekerckhove K., Crevecoeur L. & Köhler F. 2010. Kolmontbos: super “hotspot” voor kevers van dood hout! — *INBO, Bosreservatennieuws* **2010**: 12–15.
- Vorst O. 2010. Catalogus van de Nederlandse kevers (Coleoptera). — *Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging* **11**, Amsterdam.
- Vorst O., Jansen R., Heijerman Th., Drost B., van Nunen F., van de Sande F., Rubers W., Cuppen J., Breeschoten Th., de Goeij T., Borghouts C., Colijn E., van Ee G., Littel A., Dees A., van Maanen B., Faasen T., Raemdonck H., Winkelman J., Threels A. & Teunissen D. 2014. Verslag jubileumcursie Zuid-Limburg – 17 t/m 20 mei 2013. — *Sektie Everts Info* **103**: 9–23.

Boekbespreking

Reemer M. & de Jong H.: *De Nederlandse breedvoetvliegen en basterdbreedvoetvliegen (Platypezidae & Opetiidae)*.

17 × 24 cm, 135 p., 328 figuren waarvan vele in kleur, uitgegeven door de Nederlandse Entomologische Vereniging, Naturalis Biodiversity Center en EIS Kenniscentrum Insecten, te bestellen via www.eis-nederland.nl/et, paperback, 15,- EUR (ISSN 1875-760x).

In dit tiende deeltje in de reeks *Entomologische tabellen*, uitgegeven als supplement bij het tijdschrift *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, worden twee minder bekende vliegenfamilies behandeld. Dat komt niet alleen omdat ze erg klein zijn (enkele mm) maar zeker ook omdat het breedvoet-vliegenseizoen bij uitstek de herfst is wanneer de meeste entomologen thuis achter hun microscoop kruipen.

In Nederland komen 36 soorten breedvoetvliegen voor en die worden uitvoerig behandeld met info over hun herkenning, biologie en areaal. Na de inleiding met veel informatie over de levenswijze van deze groep vliegen (de larven zijn voor zover bekend voor hun ontwikkeling allemaal afhankelijk van verschillende soorten zwammen en de adulten rennen in het najaar op de bovenkant van de bladeren van verschillende bomen en enkele soorten, de rookvliegjes, kunnen met succes door de rook van kleine vuurtjes worden aangetrokken) en over de morfologie en systematiek (met een tabel van de Nederlandse soorten) volgt een determineertabel van alle soorten breedvoet-vliegen die in Noordwest-Europa voorkomen. Men kan met deze tabel dus ook de Belgische soorten determineren.

Deze tabel maakt vooral gebruik van uiterlijke kenmerken en slechts zelden van kenmerken in de genitaliën. De tekst van de tabel staat bovenaan de pagina terwijl het onderste deel vol afbeeldingen staat zodat men telkens heel gemakkelijk begrijpt wat de auteurs bedoelen. Deze tabel wordt trouwens achteraan integraal vertaald in het Engels.

De soortbesprekingen zijn rijkelijk geïllustreerd met per soort verschillende foto's van adulten in de natuur en met een vliegdiagram per decade waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen mannetjes en vrouwtjes. Achteraan worden kaartjes afgedrukt waarop de verspreiding in Nederland van alle soorten wordt aangegeven met een scheiding in 2000. Een literatuurlijst en alfabetische index sluiten deze zeer verzorgd uitgegeven publicatie af.

Willy De Prins